

Divan Őirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûlî Örneği

Mustafa ERDOĞAN*

ÖZ

Bu makalede önce, divan Őirindeki ortak mahlas sorunu ele alınmış, ortak mahlas kullanımının divan Őirinde nasıl karŐılandığı, sebepleri, sonuçları, bu edebiyatın yaşadığı dönemde ve sonrasında ne gibi sıkıntılara sebep olduğu üzerinde durulmuŐtur. Başka Şairlerle ortak mahlas kullanmaya divan Şiiri geleneğinde iyi bakılmamıŐ, hatta kimi zaman Şairler bu yüzden mahlaslarını bile değiştirmişlerdir. Müşterek mahlas kullanımı sonucu geçmişte ve günümüzde Şairler ve Şiirler karŐıtırılmıŐ, hatta kimi zaman bu yüzden kavgalar bile yaşanmıştır. Bu bakımdan araŐtırmacıların çok dikkatli olması, ayrıntıları atlamaması, araştırma sırasında varsa Şairlerin eserlerine, tezkirelere, önemli Şiir mecmualarına ve ilgili yayınlara mutlaka müracaat etmesi gerekmektedir. Yazıda daha sonra, Kabûlî örneğinden hareketle konu daha net hale getirilmiŐ ve Kabûlî mahlasını kullanan Şairlerin de yer yer karŐıtırıldıđı; Gedizli Kabûlî'nin Şiirlerinin Sirozlu Kabûlî'ye ve Şeyh Mustafa Kabûlî'ye ait olarak gösterildiği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, mahlas, müşterek mahlas, mahlastaş Şairler, Kabûlî.

ABSTRACT

The Problem of Common Pseudonym in Divan Poetry and the Case of Kabûlî

In this article, first of all the common pseudonym problem in Divan Poetry has been dealt with, and how the use of common pseudonym was met in the Divan Poetry. The study also deals with the reasons and results of this usage, and what kind of problems it caused during and after the period it existed. The use of common pseudonym with other poets had a negative impact in the Divan Poetry tradition, even the poets changed their pseudonyms for this reason. As a result of using common pseudonyms, poems and poets have been mistaken nowa-

* Yard. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KIRŐEHİR, mistik1971@hotmail.com

days and in the past, even there have been quarrels among the poets from time to time. In this regard, the researchers must be very careful, must pay due attention to the details, have recourse to the works of poets, tezkires, the important anthologies of poetry and related publications. This study, then, will examine this question by analyzing the Kabûlî case. In this case, the poets using the pseudonym, "Kabûlî", and their poems have been mistaken as Gedizli Kabûlî's, or Sirozlu Kabûlî or Şeyh Mustafa Kabûlî.

Key Words: Divan poetry, pseudonyms, the use of common pseudonym, Kabûlî.

Giriş, Geleneğin Ortak Mahlasa Bakışı

Mahlas, bilindiği üzere, şairlerin şiirlerinde kullandıkları, çoğunlukla kendi adlarından farklı olan ada denilmektedir. Divan şiirinde mahlas konusu çerçevesinde; mahlasların tasnifi, alınış serüvenleri, mahlastaş şairler, yanıltıcı mahlaslar, mahlas değiştirme ve birden fazla mahlas kullanma, mahlas-nâmeler gibi meseleler ele alınmıştır.¹ Hatta âşık edebiyatında ortak mahlaslar sorunu da ayrıca incelenip değerlendirilmiştir.² Bununla birlikte, divan şiirinde ortak mahlas meselesi, gelenek ve şairlerin bu konuya bakışı, sebep ve sonuçları gibi hususlar müstakil olarak ele alınıp irdelenmemiştir. Bu konuda yalnız "Mahlastaş Şairler" başlıklı makaleyi bir istisna olarak kabul etmek mümkünse³ de ilgili yazıda öncelikle mahlastaş şairlerin tespit ve tasnif edildiği, şartlar gereği konunun çok farklı örnekler ışığında, ayrıntılı olarak ele alınamadığı malûmdur. Hâlbuki ortak mahlas kullanımı sebebiyle, geçmişte çeşitli sıkıntılar, yanlışlıklar meydana gelmiş, şairler ve şiirler birbirine karıştırılmıştır. Bu yanlışlıklar hâlen devam etmekte, belki daha da artmaktadır.

Divan şiirinde, ortak mahlaslı şairleri ayırma hususunda tezkireler çoğu zaman önemli yardımcılarıdır. Tezkirelerde, aynı mahlastaki şairler kimi zaman Celîlî-i Bursevî, Celîlî-i İznikî, Celîlî-i Edirnevî örneklerindeki gibi şehir

- 1 Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul 1994, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, C. 9, s. 394-396; Mustafa İsen, "Divan Edebiyatında Mahlastaş Şâirler", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997, Akçağ Yayınları, s. 195-208; M. Fatih Köksal, "Yanıltıcı Mahlaslar Yahut İbn-i Kemâl'in Ettikleri", *Türk Edebiyatı*, S. 376, Şubat-2005, s. 41-43; Orhan Kurtoğlu, "Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler", *Bliğ*, S. 38, Yaz-2006, s. 71-91; Ali Yıldırım, *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Ankara 2006, Akçağ Yayınları.
- 2 M. Sabri Koz, "Aşık Edebiyatımızda Ortak Mahlaslar Sorunu", *1. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, Eskişehir 1987, Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, s. 169-179.
- 3 İsen, *age*, s. 195-208.

isimlerinden, kimi zaman Şemsî-i Defterdâr, Şemsî-i Kâdî, Şemsî-i Edvârî örneklerindeki gibi şairlerin meslek yahut kabiliyetlerinden hareketle ayrıldığıdır. Ayrıca mahlaslaş şairlerin bazen de “Diğer” yahut “Sânî, Sâlis” gibi sıra sayılarla ayrıldıkları da olmaktadır.⁴ Bununla birlikte, kimi zaman tezkirelerde de ortak mahlası kullanan şairlerin ya da onların şiirlerinin karıştırıldığı olmaktadır. Nitekim ileride değinileceği gibi, Kabûlî bu konudaki örneklerden biridir.

Gerçekten de “Mahlaslaş Şairler” başlıklı yazıya bakılınca bazı mahlasların çok fazla rağbet gördüğü, yüzyıllar içinde tekrar tekrar şairler tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁵ Bu yazıya göre en çok kullanılan mahlaslar ve kullanım sayıları şu şekildedir: Feyzî-41, Abdî-24, Ârif-23, Şeyhî-23, Saîd-21, Âlî-20.⁶ “Edebiyat tarihimizdeki mahlaslaş şairler günümüz araştırmacıları için bir karışıklık sebebidir. Altı yüz yıla yakın bir devreyi kaplayan Osmanlı şiirinin tarihi içinde aynı mahlası kullanan şairlerin şiirlerini tespit etmek, eğer şairinin derlenmiş bir divanı yoksa çok zordur.”⁷

Latîfî, kimi zaman aynı mahlasla birden çok şairin bulunmasını, Hamdî-i Kadîm maddesinde, şöyle ifade etmektedir: “...Hamdî taħalluş ider şâir bir nice vardur ammâ şi'r ile meşhûr u ma'lûm olan Hamdî-i Kadîm budur...”⁸ Aslında kimi zaman onlarca aynı mahlası kullanan şairi (ve şiirlerini) birbirinden ayırmanın çok zor bir iş olduğunun o dönemde yaşayan ve bazı şairleri yakından tanıyan tezkireciler de farkındadır. Şairleri ayırmada en dik-

4 Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü Ş-Şu'ara ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara 2000, Atatürk Kültür Merkezi (AKM) Yayınları, s. 212-214, 328-329; Filiz Kılıç, *Meşâirü Ş-Suara İnceleme Tenkitli Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1994, C. II, s. 542-544, 578-579, 747.

5 İsen, *age*, s. 198-204.

6 İsen'in çalışmasındaki veriler için Haluk İpekten ve diğerleri tarafından hazırlanan *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* adlı çalışma esas alınmıştır (İstanbul 1988, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları). Ancak bu çalışmanın tezkirelerin tenkitli metinlerine dayanmadığı göz önüne alınırsa, listedeki verilerde bazı değişikliklerin de olabileceği düşünülmelidir. Nitekim benzer muhtevadaki eserlerden *Tuhfe-i Nâilî*'de 35 Ârif (İsen'de 23), 27 Abdî (İsen'de 24), 11 Âlî (İsen'de 20), 43 Feyzî (İsen'de 41), 40 Saîd (İsen'de 21), 29 Şeyhî (İsen'de 23) sayılmaktadır. Diğer taraftan İsen'in adı geçen eserindeki “Mahlaslaş Şairler” başlıklı yazıda bir baskı hatası sonucu 7 olan Kudsî mahlaslı şair sayısı 74 olarak gösterilmiştir. Bundan hareketle bazı araştırmacılar da divan şiirinde en fazla kullanılan mahlasın Kudsî olduğu sonucuna varmışlardır. Mesela bk. Mehmet Kalpaklı, “Divan Şiirinde Mahlas Üzerine”, *Kitaplık*, S. 45, 2001, s. 256. Hâlbuki Kudsî mahlaslı şair sayısı aslında 7 olmalıdır (*Tuhfe-i Nâilî*'de 14). Bk. İpekten-*vd.*, *age*, s. 255-256. Nitekim Mustafa İsen'in ilgili makalesinin ilk yayınında da Kudsî mahlaslı şair sayısı 7 olarak geçmektedir. “Divan Edebiyatında Mahlaslaş Şairler”, *Millî Eğitim*, S. 82, Şubat-1989, s. 25.

7 Kalpaklı, adı geçen makale (agm), s. 254. Kalpaklı ayrıca, Edith Gülçin Ambros'un Medhî mahlaslı divan şairleri üzerine yazdığı bir makalede bu zorluğa değindiğini nakletmekte ve Ambros'un şu makalesine atıfta bulunmaktadır: Edith Gülçin Ambros, “So any Medhî's” [pek Çok Medhîler], *Türkische Miscellen: Robert Anhegger Festschrift*, İstanbul, t.y., s. 25-33.

8 Canım, *age*, s. 232.

katli tezkirecilerden biri olan Latîfî bu konuda şunları söylemektedir: “Ale’l-
huşuş ki bunca fuzalâ ve fuşahânuş mekâdirin ‘ıyân ve merâtibin beyân it-
mek haylice kâr ve bu kadar şu‘arâ ve bülegâyı birbirinden tefrîk u temyîz
itmek gayetde müşkil ü düşvârdur...”⁹ Nitekim daha sonra gelen biyografi
yazarlarından Gelibolulu Âlî, tezkire yazarı Âşık Çelebi’yi aynı mahlastaki iki
şâiri (Celîlî) birbirine karıştırmakla suçlamakta; ayrıca Latîfî’nin de Niyâzî
mahlaslı şairleri anlatırken bir Niyâzî’yi fazla yazdığını söylemektedir.¹⁰

Latîfî’ye göre, şairlerin karıştırılmasında, gerçek şair olmayan, ama bir
mahlası sahiplenmiş çok sayıdaki müteşairin de olumsuz etkisi olmaktadır:
“Egerçi zamâne de şâ’ir ü müteşâ’ir fark olunmayup ve ehl olanlar nâ-ehlden
imtiyâz u rüchân bulmayup fenn-i şi’r ü ‘arûzuş ırzı bozılmışdur ve meydân-ı
suhan lâf-zen ü yâve-güy u düzd-i bî-müzdle tölmişdur...”¹¹ Aynı tezkireci,
“Der-Hakk-ı Şu‘arâ-yı Muqallidîn ü Kâşırîn” başlığı altında da zamanede şair
ve müteşairin birbirine karıştığını, nazm arsasının taklitçilerle dolduğunu
ve bazı lafızların tekrar tekrar mahlas olarak kullanıldığını şöyle dile getir-
mektedir:

“... Zîrâ zamâne de şâ’ir ü müteşâ’ir nâ-ma’lûm olup ‘arşa-i nazm
muqallid ü ehl-i taqlîd ile tölmiş ve elsine-i mu‘teberede bir lafz
kalmamış-dur ki tekrâr-be-tekrâr mahlaş olmuşdur. Buhûr u kavâfî
ve revâdif nedür bilmedin ve taqtî-i evzândan haberdâr olmadın her
Gülîstân okıyan şâ’ir ve iki mışra‘a kâdir olanlar mübdî‘ ü mâhir geçi-
nüp ve beş beyte mâlik olanlar cevâb-ı Penc-gence kaşd idüp şâhib-i
hamse ile hem-pençe dirilürler.

Beyt:

Şi‘rûş Latîfî öldi işi beyti bozdılar

‘Âlem muqallid oldı cihân şan‘at uğrısı

Neşr: ‘Aceb budur ki şi‘irden şi‘ri bilmeyen ve şanâyi‘-i şi‘riyyeye aşlâşu‘urı
olmayan belki kendü şânına mülâyim ü münâsib mahzâ bir mahlaş bula-
mayanlar suhandân olmadın suhandânlık kaşdın idüp fi’l-cümle kelâm-ı
mevzûna kâdir olmağla kendüleri zamânuş Haşşânı ve devrânuş Selmânı
taşavvur iderler.”¹²

Yukarıda geçen “kendi şânına mülâyim ve münâsip bir mahlas bulmak”
eski şair ve yazarlarca çok önemli, hatta şairliğin ilk şartlarından biri olarak
görülmüştür¹³. Prof. Dr. Harun Tolasa da divan şiirinde münâsip ve münferit
bir mahlas almanın önemini şu şekilde ifade etmektedir:

9 Canım, *age*, s. 90.

10 *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Ankara 1994, AKM Yayınları, s. 155, 168.

11 Canım, *age*, s. 101.

12 Canım, *age*, s. 95.

13 Kalpaklı, *agm*, s. 254.

“Bütün buraya kadar üzerinde durduğumuz hususlardan, mahlasın, o devir şairi ve şiir çevresi için basit bir mesele olmadığı, onun hem şair, hem de şiir için bir kimlik özelliği taşıdığı, başkalarıyla karıştırılmama, başkalarından ayırt edilme unsuru olduğu; eser sahipliğinin tespit edilmesinde, eserin ortadan kaybolup gitmemesinde, şairin tanınıp belirlenmesi ve kendini göstermesinde en önemli rolü oynadığı açıkça anlaşılır.”¹⁴

Bu bakımdan her istediği mahlası, hele hele meşhur bir şairin mahlasını kullanmak, her şairin haddi ve harcı değildir. Latîfî'ye göre nice şairler ortaya çıkar ki kendi şanına uygun bir mahlas bulamaz ve âcizliği ve cahilliğinden önceki şairlerin mahlasını kullanır. Kendine has bir mahlas bulmakta âciz ve yetersiz olan kişi, (şiir namına) ne icat edecek, ne ortaya koyacaktır? Hatta yazara göre bazı gerçek söz sahipleri ve âlimler, şairi mahlasından bilirler ve ne kadar kudret ve kabiliyeti olduğunu ondan çıkarırlarmış:

“... Şâ'irler peydâ olur ki kendü şânına mülâyim bir maḥlaş bulamaz ve didüğü şî'rün taḳtî' ü evzânın bilemez. Ekşer kemâl-i 'acizinden şu'arâ-i selef maḥlaşın kullanur muḥallid ü müteşâ'irdür. Meşâhir-i şu'arâdan biriyle müşâ' u müşterek olur. Ma'lûmdur ki bir şâ'ir-i meşhûr ile iştirâk ihtiyâr u irtikâb kemâl-i 'acizinden ve vüfûr-ı cehlindendir. Ma'lûmdur ki maḥlaş didükleri bir yâ-yı nisbî ile bir lafzdur. Ḥuşûş-ı maḥlaşda bir lafz bulmaḳda 'aciz ü kâşır olanlar ol ne îcâd u ne ihtirâ' itse gerekdür. Ḥâşşa ki ba'zı suḥandân u dâne şâ'iri maḥlaşından bilürler ve ne kadar kudret ü istiḫâ'ati vardur andan istidlâl kıılurlar.

Kıṭ'a:

Çü şâ'ir ola bir maḥlaşda 'aciz
Süḥan îcâdına kâdir ola mı
Taḥalluş bulmasında kâşır iken
Verâsuz fikr ide ma'nâ bula mı.”¹⁵

Aynı yüzyılın değerli şair, yazar ve münekkidi Gelibolulu Mustafa Âlî de Latîfî'ye benzer şekilde, şair olsun olmasın her heveskârın bir mahlas aldığı ve cehalet berzahından bu şekilde kurtulmaya çalıştığını söyler. Ayrıca tezkire yazarı Hasan Çelebi'yi bu şekilde her önüne geleni tezkiresine almakla suçlar. Hatta Âlî'ye göre Hasan Çelebi'nin mahlasına ortak yazmadığı yalnız Necâtî ile Zâtî kalmıştır:

“...Ve ba'zı nev-hevesler ki birer maḥlaşa intisâb ve berzah-ı cehâletden ol nâmla maḥlaş bulmaḳı iktitâb eylemişlerdür. Hâlâ ki mecmû'-ı mecmû'alar yoklansa işğâya kâbil ve ğayr-ı kâbil birer beytleri bulunmadığını şu'arâ-yı zamân taḫḫîḳ ü beyân itmışlerdür. Elbette

14 Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, İzmir 1983, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 244.

15 Canım, *age*, s. 580.

İbnü'l-Mühennâ nâmındaki Mevlânânun gibiler yazmıştır. Mağlaşına şerîk isnâd itmediği ancak Necâtî ile Zâtî kalmıştır.”¹⁶

Diğer taraftan Latîfî, şairliğin şartlarını sayarken de şair olan kimsenin meşhur bir şair ile aynı mahlasta şiir söylememesi gerektiğini belirtir. Meşhur bir şairle aynı mahlasta şiir söyleyen kişi, bir anlamda onun için bedava ırgatlık yapacak ve Şîrîn'e kavuşma ümidi olmayan Ferhâd gibi Hüsrev için boşuna kazma sallamış olacaktır. Yazara göre, insanlar onun (meşhur şairin) kötü ifadelerini buna, bunun iyilerini de ona mâl ederler. Latîfî şöyle demektedir:

“... şâ'ir olan kimesne bir şâ'ir-i meşhûr ile mağlaşda müşâ' u müşterek olmasın ihtiyâr u irtikâb itmeye. Ol mağlaş-ı meşhûrda şî'r diye gitmeye. Me'âli anuñçün müft ü meccânen ırgadlık ve bî-ümid vaşl-ı Şîrîn kühken-i hârâ-şiken gibi Hüsrev için bî-hûde Ferhâdlıkdur.

Beyt:

Her ki ğayrun mağlaşında cehd idüp eş'âr dir

Anı bil kim müft ü meccân ol anuñ ırgâdudur

Neşr: Fesâdı budur ki anuñ kemini buña isnâd iderler bunuñ eyüsin aña. Ve mağlaş didükleri yâ-yı nisbî ile bir lafzdur ol bir lafzda 'âciz olan nice şâ'ir ola ve nice ma'nâ bula...”¹⁷

Osmanlı şair ve yazarlarının kendilerine örnek aldıkları ünlü şair ve yazar Âlî Şîr Nevâyî de büyük bir kişinin mahlasına ortak olmanın uygun görülmediğini, tezkiresinde açıkça belirtmektedir. Nevâyî, eserinde “Zamânî” mahlaslı şairi anlatırken, onun önce Vefâyî mahlasını kullandığını, fakat daha sonra kendisinin tavsiyesiyle mahlasını Zamânî'ye çevirdiğini söylemektedir. Nevâyî iki sebepten Zamânî mahlasını tavsiye etmiştir: Birincisi, şair, Sultân Bediüzzamân Mîrzâ'nın mülazımıdır ve Zamânî mahlasının onunla münasebeti ve uyumu vardır. İkincisi, Vefâyî mahlasını kullanan Ahmed Hâcî Bey diye bir şair vardır ki onun şiiri meşhurdur ve divanı da vardır. Böyle büyük bir şairle mahlasta ortak olmak uygun değildir. Nevâyî'nin ifadeleri şu şekildedir:

“Mevlânâ Zamânî: Mevlânâ Muhammed Âmulî'nin oğludur kim 'İkinci Meclis'de atı mezkûr boldı. Vefâyî tahallüs kılur irdi. Fakîr iltimâsı bile 'Zamânî'ga tagayyür birdi. İki cihetdin; bir cihet bu kim, Sultân Bedî'uz-Zamân Mîrzâ mülâzımı irdi. Zamânî tahallusning münâsebeti anga köp bar irdi. Yene bir cihet bu kim; Ahmed Hâcî Beg, Vefâyî tahallus kılur. Ve şî'ri meşhûrdur. Ve dîvânı hem bar. Münâsib irmes irdi kim, ulug kişige bî-cihet tahallusda şerîk bolgay!...”¹⁸

16 *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 314.

17 Canım, *age*, s. 419.

18 Ali Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, Haz. Hüseyin Ayan-vd., Erzurum, 1995, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, s. 99-100.

Tezkire yazarı Âşık Çelebi de büyük bir şairle ortak mahlas kullanmanın ne kadar kötü görüldüğünü bizzat tanık olduğu Hallâc Zâtî'nin başına gelen olayla anlatmaktadır. Şiirlerinde Zâtî mahlasını kullanan ve Fatih Camii'nde müezzin olan bu kişiden meşhur şair Zâtî aslında çok rahatsız olmaktadır. Fakat anlaşılan bir şey de yapamaz. Bir gün ünlü şair Necâtî Bey Manisa'dan Edirne'deki Sultân Bâyezîd'in huzuruna varıp orada kasidesini sunup hil'at ve câizesini aldıktan sonra geriye dönerken İstanbul'a uğrar. Revânî, Ferruhî, Mesîhî, Şem'î ve Âhî gibi dönemin şairleri bir araya gelirler. Necâtî'nin de bulunduğu mecliste şiirler okunup sohbet edilirken o arada meclise Hallâc Zâtî gelir. Necâtî gelenin kim olduğunu sorduğunda şairler de alaylı bir biçimde "Zâtî derler" diye cevap verirler. Onun meşhur Zâtî olduğunu sanan Necâtî, hemen onu över ve şiirlerinden okumasını ister. Hallâc Zâtî şiirlerinde okuyup da gerçek mahiyeti anlaşılınca, Necâtî derhal onu meclisinden kovar ve;

"bire edepsiz bu kabiliyetsizlikle Zâtî'ye karşı gelme ve onunla şiirde yarışma ne haddindir, vallahi eğer padişahın katından şimdi dönüyor olmasam, oraya gidiyor olsam padişaha kasideyle hâli arz eder ve bir mahlasta kudretli bir şair varken her küstah ve taklitçinin onun mahlasıyla şiir söylemesini yasaklattırırdım" der.

Âşık Çelebi'nin ifadesi şu şekildedir:

"Sultân Mehemmed câmi'inde bir müezzin var idi. Hallâc Zâtî dirler idi. Ol dağı Zâtî-mahlas olup çenber-i şîrde hallâc geçirdi. Zâtî-i merhûm çizmeci olmak takrîbiyle dir idi ki ol müzî ben hallâcum ve zâtî müzî.
Beyt:

Bunu didi bilürdi hadd-i zâtî

Ki çenberde hallâc idi Zâtî

Zâtî-i merhûm andan gâyet dil-gîr idi hattâ rivâyet iderler ki Necâtî-i merhûm Mağnisadan Sultân Maḥmûd âsitânından Edirne'de Sultân Bâyezîd-i merhûma risâlete varup kasîde sunup hil'at u câize alup mu'azzez ü mükerrem dönüp Mağnisaya giderken İstanbula uğradı. Şu'arâ-yı vaqt Revânî vü Ferruhî vü Mesîhî vü Şem'î vü Âhî meclisine cem' olup eş'arumuz okınup şöhet-i bâde olunurken mezbûr Hallâc Zâtî geldi. Necâtî-i merhûm kim olduğunu sordu ve bunlar dağı Zâtî dirler diyü istihzâ tarîkiyle medh eylediler. Gerçek şanup ne 'aceb Zâtî tururken bir Zâtî dağı zuhûr itmege küllî kuvvet gerek diyü buyurur bi'llah diyü eş'arın okıtdı. Keyfiyyet-i hâline ve kemiyet-i miqdârına vâkıf olduğda meclisinden kovup bire edepsüz bu bizâ'a ile Zâtîye mu'araza ve anuyla şîrde mu'taraha ne haddiñdür va'llâhi eger pâdişâh âsitânesine şimdi gider olsam dönmiş bulunmasam kasîde ile 'arz-ı hâl iderdüm bir mahlasda bir şâ'ir-i kâdir var iken her güstâh u muḳallid anuñ mahlasıyla şîre mahlas bulup mu'araza itmeye diyü yasağ itdürüp hük-m-i şerîf iḥrâc itdürürdüm didi..."¹⁹

Yine Âşık Çelebi, tezkiresinde Bâkî'yi anlattıktan sonra, Bâkî-i Diğer'den bahsederken şunları söyler: "... Bu dağı şâ'ir geçer ve zu'mınca şî'r söyler ammâ ol şî'rden bî-gâne ve şî'r andan nâşîdür. Mâ-beynlerinde nisbet ancak nisbet-i teẓâd ve münâsebet ancak maḥlaşda ittiḥâddur..."²⁰ Görüldüğü gibi burada da ünlü birinin mahlasını almaya karşı olumsuz bir bakış açısı söz konusudur.

Gelibolulu Âlî de *Künhü'l-Aḥbâr*'ın Bursalı Firdevsî maddesinde, Firdevsî-i Tûsî'nin ruhunun adı geçen Bursalı Firdevsî ile ortak mahlası taşımaktan incindiğini belirterek, "ne olurdu her şâir liyâkatine göre mahlas seçeydi, şairler sultanının bu konudaki fermanına itiraz caiz olmayıp hususî mahlas tayini onlardan izin ile meydana geleydi" demektedir:

"Dermend Firdevsî-i Tûsî'nün rûhî mezbûr ile iştirâk-i maḥlaşdan âzürde ve bunun eş'ârı okınan vilâyetden esen yıl çokandıkça mezârınun giyâhı bile pejmürde iken tekrâr bir taḳlîd dağı hicv semtindeki tereddüdinden peydâ olmuştur. Bu kerre ḥakîm-i zî-şânun rûhî ḥayât bulmaḳdan bile me'yûs idüğü hüveydâ olmuştur. N'olaydı her şâ'ir liyâkatine göre maḥlaş ihtiyâr ideydi. Bu bâbda sultân-u'ş-su'arâ fermânına muḥâlefet câ'iz olmayup ta'yîn-i maḥlaş-ı eḥaşş anlardan ruḥşat ile zuhûra geleydi."²¹

Görüldüğü üzere Âlî de Latîfî gibi, her şairin kendi kabiliyetine göre ve hususî bir mahlas alması gerektiğini vurgulamaktadır. Âlî, benzer şekilde, Gubârî Abdurrahmân maddesinde de Kireççi-zâde Mahmûd diye birini, meşhur Gubârî ile aynı mahlası aldığı için utanmazlıkla suçlamaktadır:

"Ġarâbet bundadır ki bu maḳûle şöhre-i rûzgâr ve nâmdâr u dâr u diyâr şâ'ir-i bülend-iştihârâ iştirâk-i maḥlaşâ talebkâr olan Kireççi-zâde Maḥmûd nâm berş-ḥ'âr u seflîh-i bed-kirdâra ne diyelüm ki zu'm-ı fâsidince kendüyi şu'arâ a'dâdında dâḥil şanup bu maḳûle bir nâ-merbût kıṭ'a ile ḥod-fürüşlük dağı kıılır. Ḥâlâ ki ne ilden ḥicâb eyler ne utanur..."²²

Diğer taraftan kimi şairler, ilgili mahlasta meşhur bir şair olmasa da, "şirket-i mahlas"tan yani ortak mahlas kullanmaktan özellikle kaçınmış, hatta kimi zaman bu yüzden mahlaslarını bile değiştirmişlerdir. Nitekim divan şiirinde mahlas değiştiren şairleri konu alan bir yazıda, mahlas değiştiren 54 şairden, değiştirme sebebi bilinenler içinde, 9'unun (% 17) aynı mahlasın başka şairler tarafından kullanılması sebebiyle mahlasını değiştirdiği tespit edilmiştir. Bu yazıya göre başkalarıyla aynı mahlası kullanmamak için mahlasını değiştiren şairler şunlardır: Es'ad (Gâlib, ö.1799), Fâik (Andelîb, ö. 1903), Firdevsî (Ebu'l-Es'ad, ö. 1903), Hakkı (Fevzî, ö. 1832), Mehdî (Ahdî,

20 Kılıç, agt, C. I, s. 191.

21 *Künhü'l-Aḥbâr*'ın Tezkire Kısmı, s. 161.

22 *Künhü'l-Aḥbâr*'ın Tezkire Kısmı, s. 248.

ö. 1593), Resmî (Vâhid Çelebi, ö. 1682), Selman (Îlâhî, ö. 1577), Vefâyî (Zamânî, XV. yüzyıl), Zeynî (Şâhî, ö. 1629).²³ Ayrıca Âşık Çelebi'ye göre Sirozlu Nisârî Türkçe şiirlerdeki mahlas ortaklığından uzak durmak için bir süre sadece Farsça şiir söylemiş, Amrî de bu mahlası alarak mahlas ortaklığından kurtulmuştur.²⁴ Îlâhî de bir zaman Selmân mahlasını kullanmış, fakat sonunda bu mahlasta kesret-i şürekâdan yani ortak çokluğundan incinmiş ve Şeyh Îlâhî ile aynı şehirden ve mahalleden olduğundan Îlâhî mahlasını almıştır. "Selmân mahlasında şerîkden kaçduñ bunda dañı ol mañzûr bâ-ķîdûr" denildiğinde ise, "Şeyh İlahî'nün hüsniyyâta müte'allık şî'ri yokdur" diyerek kaçış yolunu bulmuştur.²⁵ Yine Kınalı-zâde Hasan Çelebi de Şâhî'nin bazı kimselerle mahlas ortaklığından kurtulmak için mahlasını değiştirdiğini söylemektedir: "... Mañlaşı Zeynî iken ba'zı kimesne ile şirketden muñallaş olmağičün tebdîl-i mañlaş itmişdür..."²⁶ Benzer şekilde Yâver mahlaslı Hasan Efendi de önceleri Pertev mahlasını kullanmakta iken, daha sonra Farsça dersi aldığı Vak'a-nüvîs Pertev kendisinden ayrılması için onun mahlasını Yâver'e çevirmişti: "...İbtidâ-yı hâlinde mañlaşı Pertev imiş. Ba'dehû vak'a-nüvîs olan Pertev Efendiden daķâyıķ-ı Fârsiyye ta'allüm itmegin Pertev Efendi imtiyâz için Yâver mañlaşını virmişdir."²⁷

Bu bağlamda hemen hatırlanacak bir şair de Fuzûlî'dir. Fuzûlî'nin bu mahlası uzun uğraşlar sonucu ve özellikle seçtiği malûmdur. Ortak mahlas ve Fuzûlî'nin mahlas seçimi konusunda Ömer Faruk Akün şunları söylemektedir: Bir kısmı İran şairlerinden özenilerek alınmış olan bu mahlaslar, çok defa bir şairde kalmayıp başka şairler tarafından da benimsenmek suretiyle ortaklaşa bir hüviyet kazanmaktadır. Bu durum, aynı mahlası taşıyan şairlerin şiirlerinin birbirleriyle karışmasına, birininkinin diğerine mâl edilmesine yol açmıştır. Bazı şairler, mahlaslarının başkalarınınki ile karışmasından korkarak herkesin kolayca kullanmaktan çekineceği mahlaslar seçmişlerdir. Bu düşünce, bunun en çarpıcı örneğini veren Fuzûlî'nin, olumsuz bir mânâ taşıyan böyle bir mahlası almasındaki sebebi anlattığı şu satırlarda bütün açıklığı ile ifadesini bulur: "Şiire başladığım zamanlar her gün bir mahlası beğeniyor, bir müddet sonra aynı mahlası kullanan bir şaire rastlayıp aldığım mahlası değiştiriyordum. Nihayet anlaşıldı ki benden evvel

23 Kurtoğlu, agm, s. 73-74, 82.

24 Kılıç, agt, C. II, s. 447, 615.

25 Kılıç, agt, C. I, s. 151.

26 Aysun (Sungurhan) Eyduvan, *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkireti Ő-Şuarâ İnceleme-Tenkitle Metin*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktor Tezi, Ankara 1999, C. II, s. 534.

27 *Esâd Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endüz'u (İnceleme-Tenkitle Metin-Dizin)*, Haz. Rıza Oğraş, Burdur 2001, s. 237.

gelen şair dostlarım ibarelerden ziyade mahlasları kapışmışlar. Düşündüm, eğer şiirde başkaları ile müşterek bir mahlas alırsam muvaffak olamadığım takdirde bana yazık olur. Muvaffak olursam mahlas ortağıma zulmetmiş olurum. Bu benzerliği ortadan kaldırmak için “Fuzûlî” mahlasını aldım ve ortaklığımın bana zulmedip beni muztarip etmelerinden kurtulmak için mahlasımın himayesine sığındım. Bu lakap kimsenin hoşuna gitmeyeceğinden bir başkasının bana ortak çıkararak beni rahatsız etmeyeceğine karar verdim. Hakikaten de bu lakabı almakla ortaklıktan bana gelebilecek üzüntülerin kapısını kapadım ve şiirlerin karışması endişesinden kurtuldum.” (Ali Nihad Tarlan, *Fuzûlî'nin Farsça Divanı Tercümesi*, İstanbul 1950, s. 6-7; krş. Fuzûlî, *Farsça Divan*, (Neşreden Hasibe Mazıoğlu), Ankara 1962, s. 10-11). Nitekim kendisinden sonra onun mahlasına heveslenenler çıkmamıştır. Fuzûlî'nin söylediği “mahlasları kapışmak” ifadesine özellikle dikkat edilmelidir. Nâbî de böyle hareket etmiş, başkalarına çekici gelmeyecek bir mahlas bulmuştur.²⁸

Bazı Mevlvî şairleri ise “iştirak-i mahlas”tan kurtulmak için farklı bir yol denemişler; gazellerinin sonunda, kasdî olarak, Mevlânâ yahut diğer Mevlvî büyüklerinin adını anmış, onları övmüşlerdir. Şeyh Gâlib, Keçeci-zâde İzzet Molla ve Leylâ Hanım bu bağlamda en çok dikkati çeken şairlerdir. Bu şairlerden Keçeci-zâde İzzet Molla, *Bahâr-ı Efkâr* adlı ilk divanının dîbâcesinde bu hususu açıklamış; kendisi gibi İzzet mahlası ile şiir söyleyen eski ve çağdaşı şairlerden ayırt edilmek için her gazelinin sonunda Mevlânâ'ya da diğer Mevlvî büyüklerinden birinin adını andığını belirtmiştir. Hatta İzzet Molla, müstensihleri, maktâ beytinde Mevlânâ adı ile damgalanmamış gazelleri –kendi el yazısı ile yazılmış bile olsa– divanına almamaları konusunda uyarmıştır. Nitekim bu şairin adı geçen divanında, ikisi dışında, bütün gazelerde bu usûlün uygulandığı görülmektedir.²⁹

Ortak Mahlas Kullanımının Sebep ve Sonuçları

Divan şiirinde müşterek mahlas kullanımı için tek bir sebep saymak doğru değildir. Öncelikle, altı yüzyıl kadar uzun bir süre devam etmesi, geniş bir coğrafyaya yayılması ve iletişim imkânlarının kısıtlı olması bu tip tekrarları

28 Akün, agm, s. 395. Bilindiği üzere Nâbî mahlası; yokluk ve olumsuzluk bildiren “nâ” ve “bî” eklerinin birleşmesinden meydana gelmektedir. Şairin bu mahlası zihni bir uğraşı sonucu ve kasten aldığı muhakkaktır. Nitekim şair, lügaz yollu bir muammasında mahlasını şu şekilde gizlemiştir: “Bende yok sabr u sükûn sende vefâdan zerre/İki yokdan ne çıkar fikr idelüm bir kerre” Bk. Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divânı I*, İstanbul, 1997, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. XXX.

29 Ebubekir Sıddık Şahin, “Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Eserlerinde Mevlvîlik ve Şairin Yayınlanmamış Bir Na't-ı Mevlânâsı”, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlvîlik Sempozyumu Bildirileri*, Konya 2007, SÜMAM Yayınları, s. 90-91.

kaçınılmaz kılmaktadır. Ayrıca dînî, tasavvufî, edebî bakımdan hoşâ iden, güzel manalı bazı mahlasların şairlerce çok tercih edilip kullanılması da mahlas ortaklıklarına sebep olmuştur. Aşkî, Ârif, Âlî, Feyzî, Hâfız... gibi. Yine bu mahlaslardan bazılarının aynı zamanda şairin gerçek ismiyle ilgili olması da mahlas müşterekliğine zemin hazırlamıştır. Örneğin Türkçede yaygın şekilde kullanılan Abd ile başlayan isimler Abdî şeklinde yaygın bir mahlas haline gelmiştir. Ortak mahlas alma sebepleri arasında Osmanlı'da bazı mesleklerin yaygın olması ve şairlerin de bu mesleklerden hareketle mahlas alması da sayılabilir. Kâtibî, İlmî, Hadîdî, Kandî... gibi.³⁰ Diğer taraftan halk şiirinde olduğu gibi şairin, daha önce yaşamış meşhur bir şairi taklit etmesi, onun şöhretinden yararlanma isteği, onu geçerek gölgede bırakma arzusu da bu bağlamda anılabilir.³¹ Nitekim Hallâc Zâtî'nin meşhur Zâtî'nin şöhretinden yararlanarak nasıl meclislere girdiği daha önce anlatılmıştı. Son olarak, Latîfî'nin dediği gibi, şâir geçinen kişinin kendine uygun ve has bir mahlas bulamayacak kadar âciz ve câhil olmasını da burada saymak gerekir.

Müşterek mahlas kullanılmasının tabîî sonucu olarak şairler, şairlerle ilgili bilgiler ve şiirler birbirine karıştırılmıştır. Nitekim Latîfî, tezkiresinde, Ahmedî-i Rûmî maddesinde bu kişinin şiirleriyle meşhur şair Ahmed Paşa'nın şiirlerinin birbirine karışma ihtimalinden bahseder ve bu durumun Ahmed Paşa'ya da sorulduğunu belirtir. Paşa ise kendinden emin bir şekilde, benim sözlerimi ona isnat ettikleri gam değil, yeter ki onun saçmalıklarını bana isnat etmesinler, der. Bu konuda Latîfî'nin ifadeleri şu şekildedir:

"Hudâvendân-ı 'irfândan biri ol vâli-i vilâyet-i nazm u inşâ ya'ni merhûm Ahmed Paşaya didi ki ma'hall-i ma'hlaşda siz da'hi Ahmed dîrsüz ve huşûş-ı şîrde ismiñüz ta'halluş idersüz bu ta'hdîrce Gelibolılı Ahmed ile sizün beynünüzde iştirâk ü iltibâs vâki olup bu iltibâs u iştibâh halka nev'an sebep-i gâla't olmaz mı ihtimâldür ki sizün kelimât-ı tayyibeñüz enfâs-ı şerîfñüzi aña isnâd iderler didükde merhûm Ahmed Paşa da'hi dimiş ki benüm kelimâtum aña isnâd itdükleri gam degül hemân anuñ mühmelâtını baña isnâd itmesünler diyü cevâb virmişler."³²

Yine Latîfî, ilk defa Hayâlî mahlasını kullanan Hayâlî Çelebi ile Hayâlî Bey'in birbirine karıştırıldığını ve bunu bilmeyenlerin Hayâlî Çelebi'nin şiirlerini Hayâlî Bey'e aitmiş gibi gösterdiklerini nakleder:

"...Bundan evvel ü akdem şu'arâdan biri Hayâlî ta'halluş itmedi ve Hayâlî ma'hlaşında şîr dimedi. Bu huşûşa vu'ûf u şu'ûri olmayanlar ve ha'kîkatin bilmeyenler merhûmun ekşer-i eş'arın Hayâlî Bege isnâd iderler ve Hayâlî iştihârda gâlib olmağla 'adem-i vu'ûfdan anuñdur dirler.

30 İsen, *age*, s. 205.

31 Koz, adı geçen bildiri, s. 175.

32 Canım, *age*, s. 168-169.

Ammā bu fakīr ü haķīr bu huşuşı Ğayālī Beg ile mezbūruñ ne miķdār eş‘arı varsa temyīz ü tefrīk eyledüm...”³³

Benzer bir karışıklık, hatta belki de şiir hırsızlığı *Künhü 1-Ahbâr*’da da anlatılmaktadır. Âlî’ye göre, Makâlî mahlaslı ve hemşehri olan iki şair, kendi meclisinde bir araya geldiklerinde şiir kavgasına tutuşmuşlar ve hangisi bir beyit okusa diğeri benimdir diye iddia etmiş:

“Maķālī-i Şānī: Bu dağı ol Maķālīnünñ hemşehrisi idi. Ğattā ki imtiyāzen buña Kōr Maķālī dinilüp ‘alīl olduğın ĩhām kaşd olınmış idi. Bu haķīr meclisinde ikisi bile bir yire geldi. Her kañısı bir beyt oķıdı ise ol birisi benümdür da‘vāsın itdi. Lākin Şānīnünñ tetebbu‘-ı devāvīn-i Fūrs itmesi ve hüsn-i edā ile ba‘zı işğāya kābil ğazeller dimek semtine gitmesi şā‘iriyyetine dāl oldu...”³⁴

Aynı mahlası kullanan şairler arasındaki çekişmelere bir örnek de *Ahdî Tezkiresi*’nde geçmektedir. Ahdî’ye göre, Tâbî-i Büzürg ve Tâbî-i Kūçek denilen Tâbî mahlaslı iki şair vardır. Bunlar mahlasları müşterek olduğundan daima birbirleriyle hır hır ederler, çekişirlermiş. Ahdî bu olayı ve dolayısıyla meydana gelen bir latîfeyi şöyle anlatmaktadır:

“... Cümlesinden biri bu ki kendü Büyük Tâbî dinilmekle bilinür ve İstanbullu olan Tâbî-i Kūçek ki zu‘mı kendüden büyük vāķı‘ olmuş dā‘imā maħlaşları iştirāk üzre olmağın birbirleriyle hırhır-ı da‘vadan ħālī degüllerdür. Bu ħāletde bir gün zırafānuñ ber-ğüzīdesi ve şu‘arānuñ pesendīdesi Büyük Tâbīye Emānī rāst gelür. Mütāyeye tarīķıyla *ķanı Kūçük Tâbī görünmez* diyü aña su‘āl ider. Mezkūr dağı ħāzır cevāb olup lať ĩfe yüzinden bu beyti ‘ale‘l-fevr nazm itmiş raķam oldu.

Beyt:

Tâbī-i Kūçeği görmek dileyen

Görsün işte etegüm altında.”³⁵

Mahlastaş şairlerin ve şiirlerinin karıştırılması sık karşılaşılan bir durumdur. Mesela *Safâyî Tezkiresi*’nin Râsih maddesinde bunu görmek mümkündür. Bu tezkirede, Râsih mahlasını kullanan Sofyalı Yusuf adlı bir şairin biyografisi yazılmıştır. Ancak bu şairin şiirlerine örnek olarak gösterilen ünlü “üstüne” redifli gazel aslında bu Râsih’e değil, Balıkesirli ve adı Ahmed olan Râsih’e âittir.³⁶ Nitekim *Sâlim Tezkiresi*’nde de bu yanlışlıktan söz edilmiş ve iki şair ve şiirleri ayrı ayrı yazılmıştır.³⁷ Yine *Safâyî Tezkiresi*’nde, aslında Na‘tî

33 Canım, *age*, s. 253.

34 *Künhü 1-Ahbâr*’ın *Tezkire Kısmı*, s. 327-328.

35 Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu‘arası (İnceleme-Metin)*, Ankara 2005, AKM Yayınları, s. 242-243.

36 *Muştafa Şafâyî Efendi Tezkire-i Şafâyî (Nuhbetü’l-Āsār min Fevā’idi 1-Eş‘âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Haz. Pervin Çapan, Ankara 2005, AKM Yayınları, s. 218-219.

37 Adnan İnce, *Tezkiretü Ş-Şu‘arâ Sâlim Efendi*, Ankara 2005, AKM Yayınları, s. 330-332.

mahlaslı ve İstanbullu olan Mustafa Efendi'ye âit *Edhem ü Hü mâ* mesnevîsi, Gelibolulu olan ve aynı mahlası kullanan Mehmed Efendi'ye aitmiş gibi gösterilmiştir.³⁸

Divan şiiriyle ilgili Cumhuriyet döneminde yapılan araştırmalarda da aynı mahlası kullanan şairler ve şiirleri arasında zaman zaman karışıklıklar meydana gelmiştir. Meselâ bir akademisyen tarafından yazılan bir ansiklopedi maddesinde Lütfî mahlasını kullanan iki farklı kişi; Lütfî Mehmed Dede ve Hoca-zâde Lütfî birbirine karıştırılmış ve farklı iki kişi, tek şahıs gibi gösterilmiştir. İlgili maddede şairin babasının adı, doğum ve ölüm tarihleri olmak üzere verilen bilgilerin çoğu Hoca-zâde Lütfî'ye, şairin eserleriyle ilgili bilgiler ise Lütfî Dede'ye uymaktadır.³⁹

Benzer şekilde Bursalı Rahmî ile Kırımlı Rahmî ve bunların eserleri de birbirine karıştırılmıştır. Bu bağlamda kimi zaman *Kırımlı Rahmî Divanı*'nın yazma nüshaları Bursalı Rahmî'ninmiş gibi gösterilmiştir.⁴⁰ Ayrıca, aslında Kırımlı Rahmî'nin olan bir Mevlânâ medhiyesi, bazı yazar ve akademisyenler tarafından mükerrer yayınlarda Bursalı Rahmî'ye aitmiş gibi gösterilmiş ve hatta buna dayanılarak Bursalı Rahmî'nin Mevlevî olduğu sonucuna dahi varılmıştır.⁴¹ Rahmîler konusundaki yanlışlık bunlarla sınırlı kalmamış, Kırımlı Rahmî'ye ait olan bazı gazeller de Bursalı Rahmî'ninmiş gibi gösterilmiştir.⁴²

38 *Muṣṭafâ Saḫâvî Efendi Tezkire-i Saḫâvî*, s. 600, 647; Haluk İpekten-vd, "XVIII. Yüzyıl Divan Nazmı", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, Ötügen-Söğüt, C. 6, s. 289.

39 Polemiğe yol açmamak için bu tür yayınlarda kaynak gösterilmemiştir.

40 Mesela bk. *Mısır Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, Kahire 1989, C. II, s. 68-69; *Kitâb-hâne-i Âyetullâh el-Uzmâ el-Mar'âşî el-Necfî* (Âyetullah el-Mar'âşî Kütüphanesi, İran), Haz. Hüseyin Mutaki, y.y., 2002, C. I, s. 119.

41 İlgili şiir, Bursalı Rahmî'nin Ankara Milli Kütüphane Yazma (06 Mil Yz) A 6803/1'deki *Divan*'ında bulunmamakta, buna karşılık *Kırımlı Rahmî Divanı*'nın birçok yazma nüshasında yer almaktadır. Bk. Sevgi Elmas, *Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 1997. Bahsedilen şiir, bu tezin 3-4. sayfaları arasındadır. Ayrıca tezde kullanılmayan şu iki nüshada da geçmektedir: 06 Mil Yz A 5170, vr. 2b; Mektebetü'l-Melik Abdü'l-Aziz bi'l-Medîneti'l-Münevvere (Medine Melik Abdülaziz Kütüphanesi), Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey Kitapları, No: 63, vr. 2a-2b.

42 Mesela Turan Boranoğlu tarafından hazırlanan *Bursalı Rahmî Çelebi Divanı'nın Tahlilî* isimli yüksek lisans tezinde, Bursalı Rahmî'ye ait olarak gösterilen 31, 32, 38, 41, 42, 85 nolu gazeller aslında Kırımlı Rahmî'ye aittir ve *Kırımlı Rahmî Divanı*'nın birçok yazma nüshasında geçmektedir. Konuyla ilgili bk. Boranoğlu, *Bursalı Rahmî Çelebi Divanı'nın Tahlilî*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1997, s. 325-326, 329-330, 331-332, 360. Karşılaştırma için bk. Elmas, agt, s. 70-71, 66-67, 73-74, 84-85, 85-86, 100-101. Ayrıca Boranoğlu'nun tezinde Bursalı Rahmî'nin diye gösterilen bir gazelde de açıkça Rahmî mahlası geçmektedir. Agt, s. 347-348. Rahmî mahlasının vezne uygunluğu, bunun bir yazım hatası olması ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Anlaşılan bir mecmuadan alınan bu manzûme, Rahmî/Rahmî benzerliği yüzünden yanlışlıkla ilgili teze girmiştir. Bahsedilen gazel *Rahmî Divanı*'nda da bulunmamaktadır. Bk. Ahmet Mermer, *Kütahyalı Rahmî ve Divanı*, İstanbul 2004, Sahhaflar Kitap Sarayı.

Yine 1957 yılında yayınlanan ve ciddî araştırma ürünü olan bir kitapta, bir mecmuadan hareketle yapılan yayında Niyâzî mahlaslı bir gazel Yıldırım Bayezid devrinde yaşayan Niyâzî-i Kadîm'e atfedilmiştir. Hâlbuki bu gazel, aslında, adı geçen şairin değil; aynı mahlası kullanan, Kanûnî devrinde yaşamış, "Niyâzî-i Acem" denilen ve Çağatay lehçesiyle şiirler söyleyen Acem Monla Hâfız'ın oğlu Muhammed Şâh Çelebi'nindir.⁴³

Görüldüğü gibi müşterek mahlas kimi zaman şairlerin eserlerinin, şiirlerinin, hayatlarının, hatta şahsiyetlerinin dahi karışmasına sebep olmaktadır. Yukarıdakilere benzer örnekleri daha da arttırmak mümkündür. Nitekim Kabûlî mahlası da kaynaklara göre, Osmanlı'da XVI. asırdan XIX. asra kadar uzanan geniş bir zaman diliminde kullanılan müşterek mahlaslardandır ve gerek şair gerek şiirleri noktasında zaman zaman karışıklıklara yol açmıştır.

Sorunu Çözmede Bazı Öneriler

Ortak mahlas kullanımını sonucu ortaya çıkan sorunları ve örnekleri belirttikten sonra, karşılaşılan güçlükleri çözmede faydalı olabilecek bazı önerileri de sıralamak istiyoruz. Diyelim ki bir mecmuada Yahya mahlaslı bir manzûmeye rastlandı. Acaba bu Yahya hangi Yahya'dır, ne zaman yaşamıştır? Ya da ilgili manzûme Yahya mahlaslı şairlerden hangisine aittir? Taşlıcalı Yahya'ya mı, Şeyhülislam Yahya'ya mı, yoksa adı sanı duyulmayan başka bir Yahya'ya mı âittir? Bize göre bu noktada ilk yapılacak iş, bu mahlası kullanan şairlerin varsa eserlerine, öncelikle de divanlarına müracaat etmektir. Bu mahlasla şiir söyleyen ve divanı bilinen şairlerin divanlarının yayınlanmışsa mutlaka tenkitli metni, bu mümkün değilse en hacimli, mürettep nüshaları dikkatli bir şekilde gözden geçirilmelidir. Kimi zaman bu divanların birden fazla nüshasına bakmak gerekebilir. İlgili manzûme divanlarda yoksa ve şairlerin başka eserleri de varsa onlara da bakılmalıdır. Manzûme, şairlerin birinin divanında yahut başka bir eserinde bulundu, başka yerde bulunamadı ise sorun kısmen çözülmüş sayılabilir. Ancak bu yöntem her zaman doğru bir sonuç vermeyebilir. Çünkü manzûme, kimi zaman birden fazla eserde bulunabilir veya tam tersi hiçbir eserde bulunmayabilir. Bu durumda başka yöntemler geliştirilmelidir. Mesela, manzûme eğer birden fazla divanda geçiyorsa, divanların telif yahut istinsah tarihlerine bakılabilir. Yine şairin kim olduğunu belirlemede manzûmenin muhtevası da araştırmacıya ipuçları verebilir, buna da dikkat etmek gerekir.⁴⁴ Örneğin manzûmede, umûmî olarak

43 Gazelin metni için bk. *Mecmu'a-i Eş'âr*, 06 Mil Yz. A 4228, vr. 31a.

44 Bu türden bir çözüm için bk. Bilal Çakıcı, "Metinden Hareketle Edebiyat Tarihi: Fedâî Divanı Örneği", *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (23-26 Ekim 2007) Bildirileri*, Isparta 2008, s. 149-154. Çakıcı, bu bildirisinde kütüphanelerde *Divan-ı Fedâî* olarak kayıtlı olan eserin Fedâî mahlaslı şairlerden hangisine ait olduğu sorununu, ilgili *Divan*'ın muhtevasından hareketle çözmekte; böylece başta *İstanbul Kütüphaneleri Türkiye Yazma Divanlar Kataloğu* olmak üzere, konuyla ilgili diğer çalışmalarda yer alan yaygın bir yanlış tashih etmektedir.

kullanılmayan, çok özel bir şahıs ya da yer ismi yahut belirli bir tarih veya olay geçiyorsa bunlar da şairin kimliğini tespitinde yardımcı olacaktır. Ayrıca divanların dili ve üslubu, kâğıt, cilt, filigran, yazı gibi özellikleri de dikkate alınmalıdır.

İlgili manzûmede mahlası geçen şairlerin divanları yoksa bu durumda yapılacak iş, eski Türk edebiyatının diğer önemli kaynakları olan tezkirelere ve mecmualara müracaat etmektir. Tezkirelerde şairler ve şiirleri, umûmiyetle dikkatle birbirinden ayrıldığı için ilgili tezkirelerin hepsini, dikkatle incelemek mutlaka faydalı olacaktır. Ancak bu konuda da dikkatli olmak gerekir. Çünkü, daha önce bahsedilen Râsîh yahut birazdan üzerinde durulacak Kabûlî örneklerinde olduğu gibi, zaman zaman tezkirelerde de şair ve şiirlerin karıştırıldığı olmaktadır. Bu bakımdan hata ihtimalini yine de hatırd tutmak gerekir.

Bazıları üzerinde çalışılmış, ama henüz birçoğu yayınlanmamış olan şiir mecmuaları da bu konudaki önemli kaynaklardır. Ömer bin Mezîd, Eğri-dirli Hacı Kemâl, Edirneli Nazmî, Pervâne Bey, Hisâlî gibi tanınan kişilerin hazırladıkları, ait olduğu dönem bilinen, istinsah tarihi belli olan, şairlerle ilgili notların yer aldığı, düzenli ve titiz hazırlanmış mecmualar, şair ve şiirleri ayırmada araştırmacıya önemli yardımcılarıdır. Bunlara mutlaka dikkatli bir şekilde müracaat edilmelidir.⁴⁵ Ayrıca, tarihi belli olmasa da içerdiği malzeme bakımından belirli bir döneme âit olan mecmualar da dikkate alınmalıdır. Örneğin çoğunlukla, Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî, Yahyâ Bey, Hayretî gibi XVI. yüzyılda yaşadığını kesin olarak bildiğimiz şairlerin şiirlerini içeren bir mecmuadaki tam zamanı bilinmeyen bir manzûme de büyük bir ihtimalle XVI. yüzyılda yaşamış bir şaire âittir. Bundan başka eğer mecmuada tarih yoksa; muhtevasına, cilt, kâğıt, filigran gibi yazmanın fizikî özelliklerine de bakılabilir. Örneğin XV. yüzyılda yazılmış bir mecmua ile XIX. yüzyılda yazılmış bir mecmua arasında herhalde farklar olacaktır.

Müşterek mahlas taşıyan şair ve şiirlerini ayırmada önemli bir kaynak da konuyla ilgili daha önce yapılan yayınlardır. Bu noktada ilgili kitap, tez, makale, bildiri metni, ansiklopedi maddesi gibi biyografik ve bibliyografik malzemeler de mutlaka elden geçirilmeli, ayrıca iletişim ve internetin imkânlarından da yararlanılmalıdır. Ancak bu konularda da dikkatli olun-

45 Mesela tezkirelerde Revânî mahlaslı tek şair geçerken Edirneli Nazmî'nin *Mecma ü'n-Nezâ ir*'inden hareketle Revânî-i Zaîm ve Enderunlu Revânî olmak üzere iki farklı Revânî daha olduğu tespit edilmiştir. Bu ayırımı gözden kaçırarak bazı araştırmacılar diğer Revânî'lerin şiirlerini *İşret-nâme* sahibi, meşhur Revânî'ye isnat etmişlerdir. Bu konuda bk. M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî Mecma ü'n-Nezâ ir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2001, s. 254-255; Ziya Avşar, *Revânî Dîvânı*, Konya 2007, Sebat Ofset Matbaacılık, s. 99-101.

malı ve diğerlerinde olduğu gibi bunlarda da hata payı olduğu unutulmamalıdır.

Bunlardan başka; tapu, vakıf ya da mahkeme kaydı, tereke yahut in'âmât defteri gibi çeşitli arşiv belgeleri de şairin yaşadığı devri tespit etmede yardımcı olacaktır. Bu bakımdan onlara da müracaat edilebilir.

Aynı mahlası kullanan ve karıştırılması muhtemel olan şairler arasında, yaşadıkları zaman, dil ve üslup bakımından çok büyük farklar varsa bu şairlerin ve şiirlerinin ayırımı daha kolay olacaktır. Nitekim aşağıda üzerinde durulacak olan Gedizli Kabûlî ile Şeyh Mustafa Kabûlî'de olduğu gibi. Biri XVI, diğeri XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamıştır. İlki klasik bir divan şairi iken ikincisi öncelikle mutasavvıf bir şairdir ve kullandıkları dil ve üslup da umûmiyetle buna uygun niteliktedir. Böyle olmayan, yani yaşadıkları devir, dil ve üslup bakımından yakın şairler ise bunları ayırmak bir hayli zor, hatta kimi zaman imkânsız olabilir.

“Şüphesiz birinci sınıf bir şairle böyle adı sanı duyulmamış aynı mahlası kullanan başka bir şairin şiirlerini, dil ve deyiş özelliklerini göz önünde tutarak ayırt etmek mümkündür. Ama bazen öyle bir durumla karşı karşıya kalınır ki değil onu bugün çözmek, aynı çağda yaşayan ve karışıklığa sebep olan isimleri de tanıyan dikkatli bir tarihçi bile çözemez...”⁴⁶

Bununla birlikte, araştırma sırasında çok dikkatli olmak, ayrıntıları gözden kaçırmamak ve istisnasız bütün kaynakları yüksünmeden, sabırla ve çok dikkatli bir şekilde elden geçirmek mahlastaş şairleri ve şiirlerini ayırmada muhakkak faydalı olacaktır.

Türk Edebiyatında Kabûlî Mahlaslı Şâirler⁴⁷

Türk edebiyatında Kabûlî mahlasını kullanarak Türkçe şiir söyleyen sekiz şair tespit edilmiştir. Bunlardan altısı Osmanlı, biri Çağatay, biri de Azerbaycan sahasında yetişmiştir. Zaman zaman şiirleri karıştırılmış olan Kabûlî mahlaslı bu şâirler sırasıyla şunlardır⁴⁸:

Mevlânâ Kabûlî (1437/38-1478). Asıl adı ve doğum yeri bilinmemektedir. Fatih devrinde İran'dan İstanbul'a gelen şâirlerdendir. Şirvan, Bakü ve Halep'te bulunmuş olan Kabûlî, Osmanlı ülkesinde önce Amasya'ya gelerek

46 İsen, *age*, s. 196.

47 Bundan sonraki kısımda, tarafımızdan hazırlanan doktora tezinin giriş kısmından istifade edilmiştir. Bk. Mustafa Erdoğan, *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008, C. I, s. 1-8.

48 *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde ve İsen'in bahsedilen eserinde, divan edebiyatında Kabûlî mahlasıyla şiir söyleyen 3 şâir gösterilmiştir. Bk. İpekten-vd, *age*, s. 237; İsen, *age*, s. 200. Ayrıca Kabûlî mahlası, Fars edebiyatında da çok kullanılan mahlaslardandır. Konuyla ilgili bir kaynakta 7 adet Kabûlî/Kabûl mahlaslı şâir geçmektedir. A. Hayyampur, *Ferheng-i Suhanverân*, Tebriz 1340, Çaphane-i Şirket-i Sihâmî, s. 468.

burada vali olan Şehzâde Bâyezîd'e bağlanmıştır. Daha sonra İstanbul'a geçerek Fatih Sultan Mehmed'in yakın çevresine girmeyi başaran şâir, bir süre sonra etraftaki çekemeyenler tarafından padişah'tan uzaklaştırılmıştır. Her ne kadar yazdığı şiirlerle padişaha yaklaşılmaya çalışmışsa da buna muvafak olamayan Kabûlî, son bir ümitle tertip ettiği *Divan*'ını Fatih'e arz etmiş ve fakat umduğunu bulamamış, yokluk ve sıkıntılar içinde İstanbul'da vefat etmiştir. Bu şâirin Farsça ve Türkçe şiirlerinden oluşan ve *Külliyyât-ı Divan-ı Kabûlî* adını taşıyan bir *Divan*'ı vardır. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 3958 numaradadır. Tıpkıbasımı İsmail Hikmet Ertaylan tarafından bir tanıtma yazısıyla yayınlanmış olan bu *Divan*'da, 2 kaside ve 11 gazel olmak üzere 13 adet Türkçe manzûme bulunmaktadır.⁴⁹ Bu manzûmeler önce Günay Kut, daha sonra da Hakan Taş tarafından incelemeyle çevriyazılı olarak yayımlanmıştır.⁵⁰ Ertaylan tanıtma yazısının sonuna, bu Kabûlî'nin *Divan*'ında bulunmamakla birlikte bazı cönk ve mecmualarda rastladığını söylediği Kabûlî mahlaslı ikisi Türkçe, biri Farsça üç şiir daha ilave etmiştir. İlk beyitleri

Dil alsâ gördüğün demde dil-ârâda kemâl olsa
Murâduñ anlasa 'âlemde dil-dâr ehl-i hâl olsa

O nezâket o leţâfet o şarâvet o şafâ
O zarâfet o feşâhat o belâgat o edâ

şeklinde olan ve Ertaylan'ın haklı olarak "kayd-ı ihtiyat ile" yayınladığı bu iki Türkçe şiir, Gedizli Kabûlî'nin *Divan*'ında da bulunmaktadır. Bunlardan "bî-nukat" başlıklı olan birincisi, *Gedizli Kabûlî Divanı*'nın dört yazma nüshasında, "Murassa" denen diğer gazel ise aynı *Divan*'ın iki yazma nüshasında geçmektedir.⁵¹ İkinci gazel daha sonra İskender Pala tarafından, bahsedilen kayd-ı ihtiyat dikkate alınmadan, doğrudan Fatih döneminde yaşamış Kabûlî'ye atfedilerek yayınlanmıştır.⁵²

Son zamanlarda yapılan araştırmalar sonucunda, bahsedilen *Divan*'dan başka, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitapları Bölümü 884 numarada kayıtlı bulunan ve yine çoğunlukla Farsça şiirlerden oluşan ikinci bir *Divan*'ın da bu Kabûlî'ye ait olduğu anlaşılmıştır. Günay Kut tarafından

49 İ. H. Ertaylan, *Külliyyât-ı Divân-ı Kabûlî*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1948; İsa Kayaalp, "Kabûlî", *TDVİA*, İstanbul 2001, TDV Yayınları, C. 24, s. 43.

50 Günay Kut, "Kabûlî'nin İlk Divanındaki Türkçe Şiirler", *Yazmalara Adanmış Bir Ömür Nimet Bayraktar'a Armağan*, İstanbul 2006, Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, s. 102-120; Hakan Taş, "Mevlânâ Kabûlî [1438-1478] ve Divan'ındaki Türkçe Şiirleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2007, S. 16, s. 135-160.

51 Erdoğan, agt, C. II, s. 536, 709.

52 Ertaylan, *age*, s. 26-27; İskender Pala, "Kabûlî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (TDEA)*, İstanbul 1982, Dergâh Yayınları, C 5, s. 66.

tanıtılan ve içindeki Türkçe şiirler yayınlanan bu *Divan*'da Türkçe 3 kaside ve 6 gazel bulunmaktadır.⁵³

Türkçeye fazla hâkim olmadığı tahmin edilen, ancak divan edebiyatının hayâl dünyasını bilen ve ortak malzemeyi mahâretle kullanan, vezne hâkim bir şâir olduğu rivayet edilen Kabûlî'nin Türkçe şiirleri oldukça azdır.⁵⁴

Gedizli Kabûlî İbrâhîm Efendi (ö. 1591) XVI. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Bazı kaynaklarda Ahmed olduğu söylenmekle birlikte, *Divan*'ının İzmir nüshasında ve *Riyâzî Tezkiresi*'nde açıkça belirtildiği üzere asıl adı İbrâhîm'dir. Kütahya'nın Gediz ilçesinde doğmuş ve büyümüştür. İlk tahsilini de burada yapan Kabûlî, daha sonra İstanbul'a giderek medrese eğitimi görmüş ve Nâzır-zâde diye meşhur olan müderris ve kadı Ramazan Efendi'den icazet alarak mezun olmuştur. Ardından kadılık mesleğine atılan Kabûlî'nin görev yerleri ile ilgili kaynaklarda sadece Mısır adı geçmektedir. Onun son görev yeri olan Mısır'dan daha önce, geniş Osmanlı coğrafyasının farklı yerlerinde, daha çok da doğu bölgelerinde görev yaptığı tahmin edilmektedir. Nitekim bir manzûmesinin sonunda Sivas kadısı olduğunu kendisi söylediği gibi, şiirlerinde geçen ifadelerden Kars kadısı olarak görev yaptığı da anlaşılmaktadır. Diğer kadılar gibi zaman zaman Kabûlî'nin de görevden alındığı, mazul duruma düştüğü olmuştur. Böyle sıkıntılı zamanlarının, ayrıca kadılığı sırasında yaşadığı bazı olayların izlerini Kabûlî'nin *Divan*'ında görmek mümkündür.

Kabûlî'nin görüştüğü ve himaye ilişkisi kurduğu devlet büyükleri arasında üç kişinin ismi öne çıkmaktadır. Bunlar; Sultan III. Murad, Özdemiroğlu Osman Paşa ve Ferhad Paşa'dır. Şair çeşitli vesilelerle bu kişilere şiirler sunmuş ve bunlardan yardım istemişse de uzun süreli ve ciddî bir himaye görmediği anlaşılmaktadır.

Kabûlî, uzun bir ömür sürdüğünü şiirlerinde kendisi söylemektedir. Bununla birlikte kaç yıl yaşadığı tam olarak belli değildir. Kaynakların rivayetine göre şair, H. 1000/M. 1591-1592 tarihinde son görev mahalli olan Mısır'dan gemiyle dönerken denizde boğularak can vermiştir.

Kabûlî kaynaklarda genel görünüşü, şekli, sureti ve sohbeti açısından zarif ve latîf, ince biri olarak tarif edilmekte, onun zevk ve safâya düşkün biri olduğu özellikle ifade edilmektedir. Sünnî ve Hanefi mezhebine bağlı bir Müslüman olan Kabûlî'nin dikkat çeken özelliklerinden biri de Hz. Ali ve

53 Günay Kut, "Kabûlî'nin İkinci Divanı'ndaki Türkçe Kaside ve Gazeller", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları*, In Memoriam Şinasi Tekin II, Volume: 31/II, Harvard University, 2007, s. 107-122. Bu *Divan*'la ilgili bilgi için bk. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*, Haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul 1961, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, s. 233-234.

54 Kut, agm, s. 108.

yakınlarını sevmekle birlikte, Şii ve kızılbaşlara düşman olmasıdır. Kabûlî şiirlerinde zaman zaman bu hususu dile getirmiştir. Kimi zaman şiirlerinde vahdet-i vücûdu dile getirmekle birlikte, Kabûlî'nin tasavvufla alakası şüpheli ve sınırlıdır. Kabûlî'nin *Divan*'ında az da olsa iki tarikatle ilgili işaretler bulunmaktadır. Bunlar Bektaşîlik ve Mevlevîlik'tir. *Divan*'da Mevlevîlik izleri biraz daha fazladır. Bununla birlikte, Kabûlî'nin bu tarikatlara girdiğine dair kesin bilgi yoktur.

Kabûlî İbrahim Efendi'nin bilinen tek eseri *Divan*'ıdır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde, *Kabûlî Divanı*'nın İzmir, İstanbul, Berlin ve Londra'da olmak üzere dört yazma nüshasının bulunduğunu tespit ettik. Bunların tam künyeleri şu şekildedir:

1. İzmir Millî Kütüphanesi, Yz. 1052.
2. British Museum Library, Yz. Or. 3291/1.
3. Staatsbibliothek Berlin, Yz. Hs. Or. Oct. 950/2.
4. İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Yz. 391/6.

Bunlardan ilk ikisi tam ve mürettep nüshalardır. 3 ve 4. sırada gösterilen nüshalar ise *Divan*'dan seçmeler hükmünde ve eksik olan nüshalardır. Bu nüshalar içinde İzmir nüshası tarihinin eskiliği, hacmi, düzeni, güvenilir olması gibi özellikleri sebebiyle en önemli nüshadır.

Kabûlî Divanı'nın başında mensur-manzum karışık bir dîbâce bulunmaktadır. Burada Kabûlî; yer yer şiir görüşü, memleketi, tahsili, şiir macerası, *Divan*'ın tertip edilmesi, kişiliği ile ilgili bilgiler vermektedir. Kabûlî, *Divan*'ını Özdemiroğlu Osman Paşa adına tertip etmiştir. Tarafımızdan tenkitli metni hazırlanan *Kabûlî Divanı*'nda; 16 kaside, 1 terkîb-bend, 4 tercî-bend, 1 muâşşer, 2 müsemmen, 5 müseddes, 2 tesdîs, 1 muhammes, 13 tahmis, 3 murabba olmak üzere toplam 32 musammat, 516 gazel, 16 mesnevî, 60 kit'a, 2 rubai, 5 tuyuğ, 286 beyit, böylece toplam 933 manzûme bulunmaktadır.

Söz ve şiir anlayışı, umûmî divan şiiri estetiği çerçevesinde olan Kabûlî, kaynaklarda, şiir ve nesrin inceliklerine vâkıf biri olarak takdim edilmektedir. Onun şiirlerinin çoğunun bilinen, alışılan tarzdan farklı bir tavırda olduğu, ancak sözlerinden bazılarının kabul derecesine ulaştığı söylenmektedir. Ayrıca birçok yazma şiir mecmuasında şiirlerinin bulunması, hatta bazılarının "Kabûlî-i Üstâd" başlığıyla yazılmış olması, Kabûlî'nin şiirlerinin sonraki dönemlerde beğenildiğini göstermektedir.

Kabûlî'nin edebî kişiliği üzerinde öncelikle Murâdî, Adlî, Necâtî, Emrî, Amrî, Makâlî ve Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin etkili olduğu, *Kabûlî Divanı*'nda bunların şiirlerinden alıntılar yapılmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca Kabûlî, Niyâzî-i Acem'in bir gazeline nazire söylemiştir. Bunların dışında, şiirleri karşılaştırıldığında, umûmî olarak Kabûlî'nin şiirleri en fazla Nev'î, Revânî ve Hayâlî'nin şiirlerine benzemektedir. Gelibolulu Âlî, Nev'î-zâde Atâyî ve Cevrî

ise Kabûlî'nin şiirlerini okuyup beğendiklerini göstermişlerdir. Bu bağlamda Âlî ve Atâyî, Kabûlî'nin birer gazelini tahmis etmiş, Cevrî de Kabûlî'nin bir beytini taklit ve tekrar yoluyla bir tercî-bent kaleme almıştır.

Kabûlî'nin aruz vezni konusunda oldukça dikkatli davrandığı, vezni genel olarak başarılı bir şekilde kullandığı söylenebilir. Ayrıca *Divan*'ındaki 6 manzûmede hece veznini kullanmıştır. Kabûlî, şiirde âhengi sağlamada vezin, kâfiye ve redifle birlikte tekrarlardan da yararlanmıştır.

Muhteva bakımından *Kabûlî Divanı*'na dikkat edildiğinde; aşk, medhiye ve yardım isteği, din ve tasavvuf, rintlilik gibi konuların yanında sosyal ve tarihî unsurların bolluğu da hemen fark edilmektedir. Nitekim 1589 yılında Osmanlı'da çıkan bir isyanın ayrıntılı olarak anlatıldığı "Kaside-i Hikâye", "Der-Medh-i Altun", kolonya ve rüşvet konulu gazeller sosyal hayat bağlamında anılabilecek, ilginç şiirlerdendir. Bunlardan başka *Divan*, halk dili ve kültüründen alınma "yumuş", "bıldır" gibi kelimelerin çokluğu, arkaik kelimelerin ve deyimlerin çok sık kullanılması, ayrıca edebî sanatlar içinde cınasa ayrı bir önem verilip bu sanatın çok sık ve başarılı şekilde kullanılmış olmasıyla da dikkati çekmektedir.⁵⁵

Sirozlu Kabûlî hakkındaki bilgi çok sınırlıdır. İlim yolunu seçmiş XVI. yüzyıl şâirlerindedir. Tezkirelerde şiirlerinin beğenildiği söylenmektedir. Kaynaklarda, Âşık Çelebi'nin *Meşâirü ş-Suara*'sından itibaren bu şâire âit olduğu söylenen dört beyit nakledilmektedir. Bu beyitler şunlardır:

Sâki-i bezm-i şafâ derd ehline sâğar şunar
Pâyumuz virmez bize gelse kadeh ayak tolar

Gerçi ki kâşâneye çok kâmet-i bālâ gelür
Ol sehî-quad baña ammâ cümleden a'lâ gelür

Var mı 'âşık derûnında gamuñla dâğı yok'
Döstim erbâb-ı 'ışkun içlerinde şağı yok

Şanma ki ayra peykânunı dilden tîrûñ
Kimse hâ'il olımız iki göñül bir olıcağ⁵⁶

⁵⁵ Geniş bilgi için bk. Erdoğan, agt.

* Mısradaki veznin doğru çıkması için "var" kelimesinin bir uzun bir kısa hece değerinde olacak şekilde uzun okunması gerekmektedir.

⁵⁶ Kılıç, agt, C. II, s. 726; Eyduvan, agt, C. II, s. 832; Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü ş-Suara*, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1997, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 221; Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü l-Eşâr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, Yz. 1325, vr. 86a; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Yayına Haz. Nuri Akbayan, İstanbul 1996, Tarih Vakfı Yayınları, C. 3, s. 854; Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 2001, Bizim Büro Yayınları, C. II, s. 821; "Kabûlî Çelebi", *TDEA*, İstanbul 1982, Dergâh Yayınları, C 5, s. 66. *Tuhfe-i Nâilî* ve *TDEA*'nda bu şâirin Serezli olduğu yazılmıştır.

Ancak tezkirelerde Sirozlu Kabûlî'ye ait gibi gösterilen bu beyitlerden ilk ikisi hemen hemen aynen, dördüncüsü ise benzer şekilde Gedizli Kabûlî'nin Divan'ında da geçmektedir.⁵⁷ İlk beyitte “derd: ‘ıŝk’, ikincisinde “ki: kim” “kâşâne: kâşâneme” farkı bulunmaktadır. Yukarıdaki dördüncü beyte benzer Gedizli Kabûlî Divanı'nda şu beyit bulunmaktadır:

Dilde peykânuña yir kalmaya mı tîr olıcak
Kimse hâyil mi olur iki gönül bir olıcak

Anlaşılan mahlastaş bu iki şairin şiirleri birbirine karıştırılmış ve Gedizli Kabûlî'ye ait olan beyitler Sirozlu Kabûlî'ye âitmiş gibi gösterilmiştir. Nitekim *Riyâzî Tezkiresi*'nde bu durum fark edilerek Gedizli Kabûlî maddesinin yanına şu şekilde not düşülmüştür: “a'lâ gelür” beyti Kabûlî-i Gedûsî'nüydür. Kendi tertibi ile olan *Divanı*nda mastûrdur. ‘Āşık Çelebi Sirozî Kabûlî nâmına yazmışdır. ‘ayak 7olar’ beytinde dağı hâl böyledür. Ħasan Çelebi de ‘Āşıkâ tâbi’ olup Sirozîye yazmışdır.”⁵⁸

Sirozlu ve Gedizli Kabûlî'ler konusunda Kaf-zâde Fâizî'nin tezkiresinde de bir karışıklık söz konusudur. İlgili maddenin başında hem “Gedûsî İbrahim Çelebi” hem de “Kabûlî Sirozî” yazısı vardır. Biyografide verilen bilgiler Gedizli Kabûlî'ye aittir, ardından yukarıda yazılan son iki beyit nakledilmiştir.⁵⁹

Şeyh Mustafa Kabûlî (ö. 1829). İrânlı ve Gedizli Kabûlî'den sonra Kabûlî mahlasıyla divanı olan üçüncü şâirdir. Edirneli olan Mustafa Efendi, tahsilini tamamladıktan sonra mahkeme kâtibi olmuş, bu görevdeyken mesleğini terk ederek Rifâiyye tarikatine girmiştir. Şeyh İbrahim Ecel'den manevî eğitimini alan Mustafa Kabûlî Efendi, daha sonra Selimiye civarındaki evini dergâh haline getirip ömrünün sonuna kadar burada irşat faaliyetinde bulunmuştur. İnsanlara, hatta hayvanlara bile yardım etmeyi seven, insanlar tarafından da çok sevilen biri olan Şeyh Mustafa Kabûlî, vefatından sonra Edirne'de kendi ismiyle anılan dergâha defnedilmiştir. Hattatlığı da olan Mustafa Kabûlî Efendi'nin *Divanı*, tasavvufla ilgili *Kenzü'l-Esrâr* ve *Mûsiletü'l-Hidâye* adlı risaleleri ve *Müşkil-güşâ* adlı Farsça bir lügatı vardır.⁶⁰ Şâirin çe-

57 Erdoğan, agt, C. II, s. 561, 564, 622.

58 Riyâzî Mehmed Efendi, *Tezkire-i Riyâzî*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih Bölümü, Yz. 765, vr.110a.

59 Kaf-zâde Fâizî, *age*, vr. 86a.

60 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Ankara 2000, Bizim Büro Yayınları, C.I. s. 150; Tuman, *age*, C. II, s. 821; Rıdvan Canım, *Edirne Şâirleri*, Ankara, 1995, Akçağ Yayınları, s. 423-424; aynı yazar, “Kabûlî/Mutasavvıf Divan Şâiri”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2004, AKM Yayınları, C. 5, s. 276-277; Elif Bolat, “Kabûlî Mustafa Divanı (İnceleme-Metin)”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. XI-XIX.

şitli kütüphanelerde yazma nüshaları olan *Divan*'ı Elif Bolat tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış, Selami Şimşek tarafından da kitap olarak yayımlanmıştır.⁶¹ Mustafa Kabûlî'nin *Divan*'ında da yer yer Gedizli Kabûlî'nin şiirleri bulunmaktadır. Örneğin Ankara Millî Kütüphane A 2450 numarada bulunan yazma *Divan-ı Şeyh Kabûlî Mustafa Edirnevî*'de Gedizli Kabûlî'ye ait ondan fazla şiir bulunmaktadır.⁶² Kâfiye bakımından *Divan*'a uymayan ve farklı bir müstensih tarafından diğer şiirlerden ayrı bir yazı ile yazılmış bu şiirler, sanki *Divan*'ın boş kalan kısımlarına sonradan eklenmiş gibidir.

Divan edebiyatında mahlas aynılığından dolayı şiirlerin karışması konusuna bu *Divan*'dan ilginç örnekler göstermek mümkündür. Mesela, yukarıda Mevlânâ Kabûlî konusu anlatılırken bahsedilen ve hem İran'dan gelen Kabûlî'ye atfedilen hem de *Gedizli Kabûlî Divanı*'nda bulunan

O nezâket o leâfâfet o  arâvet o şafâ

diye başlayan şiir, *Şeyh Mustafa Kabûlî Divanı*'nda da bulunmaktadır (aynı nüsha, vr. 38a). Böylece bu şiir üç Kabûlî'ye birden mâl edilmiş olmaktadır. Ancak, Mustafa Kabûlî'nin yaşadığı tarihten çok daha eski yazmalarda (mesela *Gedizli Kabûlî Divanı*'nın Staatsbibliothek Berlin ve İzmir Millî Kütüphane nüshası gibi) geçmesi bu şiirin Şeyh Mustafa Kabûlî'ye ait olamayacağıının kesin delilleridir. Ayrıca mutasavvıf bir şâir olan Mustafa Kabûlî'nin üslubu ile bu şiirdeki üslup da birbirinden çok farklıdır.

Bundan başka, hem *Gedizli Kabûlî Divanı*'nda hem de *Şeyh Mustafa Kabûlî Divanı*'nın birden fazla nüshasında kayıtlı olan şiirler de vardır. Mesela bu konuda

Cûlar gibi dil ge t-i fezâ istemez oldı

şeklinde başlayan manzûme ilginç bir örnektir. Bu şiir bir taraftan *Gedizli Kabûlî Divanı*'nın bir nüshasında "Tahmis-i Hod" başlığıyla kayıtlı iken (Mussamat 29), diğer taraftan *Mustafa Kabûlî Divanı*'nın dört yazma nüshasında ve "Müseddes" başlığıyla bulunmaktadır. Gedizli Kabûlî'nin 1591'de vefat ettiği, *Divan*'ının İzmir nüshasının da kuvvetli bir ihtimalle şâir hayattayken istinsah edildiği, buna karşılık Mustafa Kabûlî'nin 1829'da vefat ettiği, divanın en eski nüshasının (Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yz. 118) 1792 tarihli olduğu göz önüne alınırsa problem önemli ölçüde ortadan kalkmış ve şiirin Gedizli Kabûlî'ye ait olduğu anlaşılmış olur. Zaten şiirin üslubu ve muhtevası da Mustafa Kabûlî'ye değil, Gedizli Kabûlî'ye daha uygundur. Ancak şiirin *Gedizli Kabûlî Divanı*'nda tahmis, *Mustafa Kabûlî*

61 Bolat, agt.; Selami Şimşek, *Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri, Kenzü'l-Esrâr ve Divanı*, İstanbul 2005, Buhara Yayınları.

62 Bu şiirler için bk. *Divan-ı Şeyh Kabûlî Mustafa Edirnevî*, 06 Mil. Yz. A 2450, vr. 38a, 39a-39b, 40b, 49a-49b, 50a, 50b, 51a, 51b-52a, 53b, 54a, 62a, 66b-67a.

Divanı'nda müseddes olması, ayrıca *Mustafa Kabûlî Divanı*'nın dört yazma nüshasında birden geçmesi biraz insanı şüpheye sevk etmektedir. Fakat *Mustafa Kabûlî Divanı* nüshalarının hiçbirinin müellif hattı olmaması bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husustur. Anlaşılan bu *Divan*'ın en eski nüshası istinsah edilirken, muhtemelen müstensih tarafından Kabûlî mahlasını taşıdığı için ve bir mısra ilavesiyle bu şiir de *Divan*'a kaydedilmiş, aynı yanlış daha sonraki nüshalara da yansımıştır.⁶³

Kabûlî Mehmed Efendi (1821-1877). Tahvil kalemi kâtiplerinden Emin Kabûlî Efendi'nin oğludur. İstanbul'da doğmuş, Kethüdâ-zâde Ârif Efendi'den ilim ve hüner tahsil etmiştir. Tercüme Odası'nda ve daha çok da hariciyede kâtip olarak çalışmıştır. Bu şâirle ilgili ayrıntılı bilgi veren Fatin Tezkiresi'nde, Mehmed Efendi'nin nazım ve nesrinin çağdaşlarından üstün olduğu ve bir hayli şiir tanzim ettiği söylenmekte ve beş beyitlik bir gazeli nakledilmektedir.⁶⁴

Âşık Kabûlî (?-?). XVII. yüzyıl halk şâiri Âşık Ömer'in ve XIX. yüzyıl halk şâiri Hızır'nin *Şâir-nâme*'lerinde diğer şâirlerle birlikte Kabûlî mahlası da anılmaktadır. Kabûlî mahlası Âşık Ömer'in şiirinde

Hâfız-ı Şirâzî Rûmî Fuzûlî
Anları geçince yeğdir Usûlî
Okunur dillerde nazm-ı Kabûlî
Her demde şâd ola rûh-ı revânî/Revânî

diye anılırken, Hızır'nin eserinde

Fehîmî Fuzûlî Kabûlî el-hak

şeklinde geçmektedir.⁶⁵ Bilindiği gibi Âşık Ömer gibi bazı halk edebiyatı şâirleri, klasik divan şâirlerini de okumuş ve zaman zaman onların etkisiyle divan şiiri tarzında şiirler söylemişlerdir. Bu bakımdan şiirlerde adı geçen Kabûlî'nin yukarıda bahsedilen Kabûlî'lerden biri, özellikle de pek çok mecmuada şiirlerine rastlanan Gedizli Kabûlî olması mümkündür. Ancak, incelediğimiz bazı şiir mecmualarında ve cönklerde Kabûlî, Kabûlî Baba mahlas ve başlıklarını taşıyan ve bir Bektaşî halk şâiri tarafından söylendiği kanaati

63 *Mustafa Kabûlî Divanı*'nın nüshaları ve özellikleri konusunda bk. Bolat, agt, s. LXXXV. İlgili şiir için bk. Bolat, agt, s. 106-107.

64 Fatin Davud, *Tezkire-i Hâtîmetü 1-Eş'âr*, [İstanbul], 1271, s. 341-342; Mehmed Süreyya, *age*, C. 3, s. 854-855.

65 Saim Sakaoğlu, "XVII. Yüzyıl Halk Şiiri", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, Ötügen-Söğüt, C. 6, s. 86; "Kabûlî Âşık", *TDEA*, C. 5, s. 66; Müjgan Cunbur, "Kabûlî/Divan Şâiri", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2004, AKM Yayınları, C. 5, s. 277. *TDEA*'ne ve Cunbur'a göre Âşık Kabûlî XIX. yüzyılda yaşamıştır. Ayrıca Cunbur, Hızır'nin şiirinde geçen Kabûlî'nin, Kabûlî Mehmed Efendi olduğunu söylemektedir ki biz buna katılmıyoruz. Çünkü Kabûlî Mehmed Efendi, şiirleri ortada ve yaygın olan, çok meşhur biri değildir. Bilinen tek şiiri yukarıda bahsedilen Fatin Tezkiresi'ndeki gazeldir.

veren şiihlere rastlamamızdan⁶⁶ her ne kadar hayatı hakkında bilgimiz olmasa da bu mahlası kullanmış halk şâiri veya şâirlerinin de olduğu anlaşılmaktadır.

Bunlardan başka, Türk edebiyatında yazılmış ilk tezkire olan Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâyis*'inde de "Mevlânâ Kabûlî" başlığıyla üç ayrı Kabûlî anlatılmaktadır. Eserin ikinci, üçüncü ve sekizinci meclisinde bahsedilen bu şâirlerden üçüncüsünün Türkçe şiir söylediği belirtilmekte ve bir beyti örnek olarak verilmektedir.⁶⁷

Ayrıca Azerbaycan sahasında yazılmış bir tezkire olan Seyyid Azîm Şirvanî'nin tezkiresinde de Kabûlî mahlaslı, Şirvanlı bir şâirden (1824/25-1853/54) söz edilmekte ve on bentten oluşan Türkçe bir müstezadı örnek olarak verilmektedir.⁶⁸

Bazı kaynaklarda, mesela *TDEA*'nde, XVI. yüzyılda yaşamış Kabûlî mahlaslı bir mutasavvıf şâirden bahsediliyorsa da aslında bu şâirin mahlası Kabûlî değil, Kâbilî'dir.⁶⁹

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür: Divan şiirinde ortak mahlas kullanımı her devirde az çok sorun olmuştur. Gelenekte, müşterek mahlas konusuna, daha da önemlisi meşhur bir şairle aynı mahlası almaya hoş bakılmadığı anlaşılmaktadır. Müşterek mahlas kullanımı sonucu geçmişte ve günümüzde şairler ve şiirler karıştırılmış, hatta kimi zaman bu yüzden kavgalar bile yaşanmıştır. Şairler bazen de müşterek mahlastan kaçınmak için mahlaslarını değiştirmişlerdir. Müşterek mahlaslar; iletişim imkânlarının sınırlı olması, aynı ismi taşıma yahut aynı mesleğe mensup olma, belirli ve güzel manalı bazı mahlasların revaç bulması, rekabet, taklit ve bazı şairlerin kabiliyetsizliği gibi sebeplerle ortaya çıkmıştır. Müşterek mahlas taşıyan şair ve şiirler kimi zaman kolayca ayrılmakla birlikte, kimi zaman bu iş oldukça zor olabilmektedir. Nitekim tezkirelerde bunların örneklerini görmek

66 *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz. Ceb. 411, vr. 9b; *Mecmua-i Eş'âr*, 06 Mil Yz. A 2358, vr. 12b; Doğan Kaya, "Kul Himmet'in Bilinmeyen Deyişleri", *Kul Himmet: Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 2000, s. 421-432 (12 nolu cönk).

67 Ali Şîr Nevâî, *age*, s. 47, 85, 222-224. *Mecâlisü'n-Nefâyis*'in ikinci meclisinde söz edilen Kabûlî'den, Kefeli Hüseyin tarafından yazılan *Râznâme* adlı hikâyelerden oluşan eserde de "Fâl-i Monlâ Kabûlî-i Çağatayî" başlığıyla bahsedilmektedir. Kefeli Hüseyin, *Râznâme*, Çevriyazı ve Tıpkıbasımı Haz. İ. Hakkı Aksoyak, Harvard University, 2004, s. 278-279. *Mecâlisü'n-Nefâyis*'in ikinci meclisinde geçen Kabûlî-i Kunduzî ile ilgili bilgiler 06 Mil Yz. A 7078 numaralı *Mecmua-i Eş'âr ve Fevâid*'de de tekrar edilmektedir (vr. 35a, 36b).

68 Ömer Bayram, *Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azîm Şirvanî'nin Tezkiresi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s. 124-125.

69 *TDEA*, C. 5, s. 66. Bu şâirle ilgili bilgi için bk. Kılıç, agt, C. II, s. 725-726; Eydurân, agt, C. II, s. 831.

mümkündür. Bu bağlamda Kabûlî mahlasını kullanan şairler de yer yer karıştırılmış ve Gedizli Kabûlî'nin şiirleri Sirozlu Kabûlî'ye ve Şeyh Mustafa Kabûlî'ye aitmiş gibi gösterilmiştir.

Kaynaklar

- Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 394-396.
- Ali Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, Haz. Hüseyin Ayan-vd., Erzurum, 1995, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Ambros, Edith Gülçin, "So any Medhî's" [Pek Çok Medhîler], *Türkische Miszellen: Robert Anhegger Festschrift*, İstanbul, t.y., s. 25-33.
- Avşar, Ziya, *Revânî Dîvânı*, Konya 2007, Sebat Ofset Matbaacılık.
- Bayram, Ömer, *Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azîm Şîrvânî'nin Tezkiresi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.
- Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü Ş-Suara*, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1997, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bolat, Elif, "Kabûlî Mustafa Divanı (İnceleme-Metin)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.
- Boranoğlu, Turan, *Bursalı Rahmî Çelebi Divanı'nın Tahlili*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1997.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Ankara 2000, Bizim Büro Yayınları, 2 C.
- Canım, Rıdvan, "Kabûlî/Mutasavvîf Divan Şâiri", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2004, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. 5, s. 276-277.
- Canım, Rıdvan, *Edirne Şâirleri*, Ankara 1995, Akçağ Yayınları.
- Canım, Rıdvan, *Latîfî Tezkiretü Ş-Su'ara ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara 2000, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Cunbur, Müjgan, "Kabûlî/Divan Şâiri", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2004, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. 5, s. 277.
- Çakıcı, Bilal, "Metinden Hareketle Edebiyat Tarihi: Fedâî Divanı Örneği", *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (23-26 Ekim 2007) Bildirileri*, Isparta 2008, s. 149-154.
- Divan-ı Rahmî* (Bursalı), Ankara Milli Kütüphane, Yazma A 6803/1.
- Divan-ı Rahmî* (Kırımlı), Ankara Milli Kütüphane, Yazma A 5170.
- Divan-ı Rahmî* (Kırımlı), Mektebetü'l-Melik Abdü'l-Aziz bi'l-Medîneti'l-Münevvere (Medine Melik Abdülaziz Kütüphanesi), Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey Kitapları, No: 63.
- Divan-ı Şeyh Kabûlî Mustafa Edirnevî*, Ankara Milli Kütüphane, Yazma A 2450.
- Elmas, Sevgi, *Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1997.

- Erdoğan, Mustafa, *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008, 2 C.
- Ertaylan, İ. H., *Külliyât-i Dîvân-i Kabulî*, İstanbul 1948, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz'u (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Haz. Rıza Oğraş, Burdur 2001.
- Eyduran, Aysun (Sungurhan), *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü Ş-Şuarâ İnceleme-Tenkitli Metin*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, 2 C.
- Fatin Davud, *Tezkire-i Hâtimetü l-Eş'âr*, [İstanbul] 1271.
- Fuzûlî, *Farsça Divan*, (Neşreden Hasibe Mazioğlu), Ankara 1962.
- Hayyampur, A., *Ferheng-i Suhanverân*, Tebriz 1340, Çaphane-i Şirket-i Sihâmî.
- İnce, Adnan, *Tezkiretü Ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*, Ankara 2005, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İpekten, Haluk-vd, "XVIII. Yüzyıl Divan Nazmı", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, Ötüken-Söğüt, C. 6, s. 289.
- İpekten, Haluk-vd, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1988, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İsen, Mustafa, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", *Milli Eğitim*, S. 82, Şubat-1989, s. 22-29.
- İsen, Mustafa, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şâirler", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997, Akçağ Yayınları, s. 195-208.
- "Kabûlî Âşık", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, Dergâh Yayınları, C. 5, s. 66.
- "Kabûlî Çelebi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, Dergâh Yayınları, C 5, s. 66.
- Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü l-Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü, Yz. 1325.
- Kalpaklı, Mehmet, "Divan Şiirinde Mahlas Üzerine", *Kitap-lık*, S. 45, 2001, s. 256.
- Kaya, Doğan, "Kul Himmet'in Bilinmeyen Deyişleri", *Kul Himmet: Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 2000, s. 421-432.
- Kayaalp, İsa, "Kabûlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 24, s. 43.
- Kefeli Hüseyin, *Râznâme*, Çevriyazı ve Tıpkıbasımı Haz. İ. Hakkı Aksoyak, Harvard University 2004.
- Kılıç, Filiz, *Meşâirü Ş-Şuara İnceleme Tenkitli Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1994, 2 C.
- Koz, M. Sabri, "Âşık Edebiyatımızda Ortak Mahlaslar Sorunu", *I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, Eskişehir 1987, Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, s. 169-179.

- Köksal, M. Fatih, *Edirneli Nazmî Mecma ü'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2001, 3 C.
- Köksal, M. Fatih, "Yanıltıcı Mahlaslar Yahut İbn-i Kemâl'in Ettikleri", *Türk Edebiyatı*, S. 376, Şubat-2005, s. 41-43.
- Kurtoğlu, Orhan, "Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler", *Bilig*, S. 38, Yaz-2006, s. 71-91.
- Kut, Günay, "Kabûlî'nin İkinci Divanı'ndaki Türkçe Kaside ve Gazeller", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilimi Araştırmaları*, In Memoriam Şinasi Tekin II, Volume: 31/II, Harvard University 2007, s. 107-122.
- Kut, Günay, "Kabûlî'nin İlk Divanı'ndaki Türkçe Şiirler", *Yazmalara Adanmış Bir Ömür Nîmet Bayraktar'a Armağan*, İstanbul 2006, Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, s. 102-120.
- Kühûl-ı Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Ankara 1994, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Ankara Milli Kütüphane, Yazma A 4228.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Ankara Milli Kütüphane, Yazma A 2358.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Ankara Milli Kütüphane, Yazma Cebeci 411.
- Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid*, Ankara Milli Kütüphane, Yazma A 7078.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Yayına Haz. Nuri Akbayar, İstanbul 1996, Tarih Vakfı Yayınları, 5 C.
- Mermer, Ahmet, *Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı*, İstanbul 2004, Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Muştafa Şafâyî Efendi Tezkire-i Şafâyî (Nuhbetü'l-Âşâr min Fevâ'id-i Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Haz. Pervin Çapan, Ankara 2005, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Pala, İskender, "Kabûlî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, Dergâh Yayınları, C. 5, s. 66.
- Riyâzî Mehmed Efendi, *Tezkire-i Riyâzî*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih Bölümü, Yazma 765.
- Sakaoğlu, Saim, "XVII. Yüzyıl Halk Şiiri", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, Ötügen-Söğüt, C. 6, s. 86.
- Solmaz, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arası (İnceleme-Metin)*, Ankara 2005, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Şimşek, Selami, *Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvuftaki Görüşleri, Kenzül-Esrâr ve Divanı*, İstanbul 2005, Buhara Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihad, *Fuzulî'nin Farsça Divanı Tercümesi*, İstanbul 1950.
- Taş, Hakan, "Mevlânâ Kabûlî [1438-1478] ve Divanı'ndaki Türkçe Şiirleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2007, S. 16, s. 135-160.
- Tolasa, Harun, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, İzmir, 1983, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*, Haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul 1961, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları.
- Tuman, Mehmet Nail, *Tuhfe-i Nâilî Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 2001, Bizim Büro Yayınları, 2 C.
- Yıldırım, Ali, *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Ankara 2006, Akçağ Yayınları.

